

ÚTĚK DO EGYPTA

Mt 2,13 – 23

kázání ze soboty 27. 12. 2014 na Chodově – br. Jaroslav Dvořák

Jsme na prahu nového roku a jistě by se v mém podání slušel nějaký novoroční dovětek. Ale rozhodl jsem se, že tak neučiním, zdržme se ještě chvíli u vánočního příběhu.

S dobou vánočních svátků je nerozlučně spjata jistá „povinnost“ kazatelů mluvit o narození Ježíše. Nevím, jak vy, ale před vánoci jsem slyšel tolik promluv na toto téma, že už o tom chci slyšet zase až za rok. Rozhodl jsem se dnes jít kousek dál a mluvit o tom, co se dělo po Ježíšově narození. Je to příběh depresivní, tragický a snad se k Vánocům ani nehodí, ale co naplat, je také součástí Ježíšova života.

Kontext příběhu asi všichni dobře znáte. Ježíš se za dramatických okolností narodí ve chlévě, kde mu společnost dělají kromě rodičů i osel a vůl, tedy zcela jistě společnost hodna opravdového krále. Zatímco inteligence židovského národa nic netuší, její opak, tedy pastýři, se jdou tomuto nově narozenému králi poklonit. Ovšem nepřicházejí jen pastýři, ale i tři cizinci, jež my označujeme za krále, ale v originále to byli spíše astrologové, mágové, hadači, tedy sorta lidí, jimiž židé opovrhovali stejně jako pohany.

Josef a jeho sny

Lidové rčení praví, že čert nikdy nespí. O to více bdí i Hospodin a posílá posla, anděla, aby Josefovi vstoupil do snu. Je pozoruhodné, že jsme teprve na začátku Matoušova evangelia a už se poněkolkáté setkáváme s tím, že se anděl Hospodinův zjevil ve snu a říkal, co je třeba udělat. Nejdřív se ukázal Josefovi, aby Marii přijal za manželku, pak mudrcům dal pokyn, aby šli do své země jinudy a teď tedy anděl Hospodinův říká Josefovi, aby prchnul s rodinou do Egypta.

Spása v Egyptě

Josef nebyl prvním, kdo do Egypta prchal. My do Egypta prcháme před všedními starostmi na dovolenou (pakliže na to máme peníze). Edómský král Hadad do Egypta prchal před králem Davidem, před Šalamounem zase prchnul do Egypta i budoucí izraelský král Jarobeám. A také praotec Abram prchal do Egypta, tentokrát před hladem. Spásu před hladem v Egyptě hledali i Jákobovi synové, aniž by věděli, že jejich bratr Josef jim tuto spásu přivodí. A nyní utíká do Egypta i náš novozákonní Josef, aby skrze tento čin mohla přijít záchrana nejen pro Izrael, ale pro celý svět. Je zvláštní, že než mohl Mesiáš zachránit celé lidstvo, všechno člověčenstvo, musel být nejdříve sám člověkem zachráněn.

Matouš píše, že se tak stalo, aby se splnilo, co řekl Pán ústy proroka: „*Z Egypta jsem povolal svého syna.*“ Tento starozákonní citát není jen nějaká předpověď, která by se v tomto okamžiku naplnila. V tomto citátu z Ozeáše jde o víc, o reflexi vlastní minulosti Izraele. Je to připomínka toho, že Bůh se k Izraeli chová jako ke svému

synu. Vysvobodil ho z Egypta a nevzdá se ho ani v budoucnu. Matouš tak netvrdí, že by Ozeáš předpověděl Ježíšův útěk do Egypta, jen nabízí hlubší pochopení Ozeášových slov. Ostaně čtenářům se v souvislosti s Egyptem vybaví i příběh Mojžíše. Ten byl totiž také zachráněn jako bezbranné dítě, když byly všude kolem jiné děti pobíjeny. Exodus nezačíná přechodem přes Rudé moře, ale tím, že je právě jen to jedno správné dítě zachráněno.

Herodes si hlídá trůn

A nyní vstupuje do Matoušova vyprávění Herodes. Vraždění betlémských kojenců nelze historicky nijak doložit. Nicméně tato zmínka velmi dobře vystihuje to, jak Herodes jednal a vládl. Systematicky likvidoval Hasmoneovce, což byl konkurenční královský rod. Nešetřil ani svou manželku Mariammé, ani svou tchýni Alexandru (což někteří mužové jistě chápou), ani syny, jež měl s Mariammé. Josephus Flavius o něm napsal: „Jestli někdy nějakého člověka naplňovala láska k rodině, byl to Herodes.“ To platilo pouze v případě, pokud šlo o jeho rodinnou větev. Jakékoliv jiné konkurenty na svůj trůn, včetně potomků krále Davida, likvidoval s bezohlednou brutalitou. Pokud jde o samotné město Betlém, tak podle demografických studií a odhadů v té době mohly žít v Betlémě maximálně dvě desítky dětí, takže Herodův zásah v této věci rozhodně nepatřil k nejvýznamnějším pro jeho administrativu.

Matouš svým vyprávěním o Herodově řádění už na začátku své posluchače připravuje na to, že Ježíš nebude mít jednoduchý život a že rozhodně nepůjde o obyčejný a nudný příběh.

A pro jistotu k tomu doplňuje další starozákonní citát: *„Hlas v Ráma je slyšet, pláč a veliký nářek; Ráchel oplakává své děti a nedá se utěšit, protože jich není.“* Ráchel, žena Jáкова, pramáti izraelských kmenů, je v Rámě pohřbena. Hlas, který je v Ráma slyšet, je tedy hlas ze záhrobí, jakoby i mrtví plakali nad údělem živých. I zde Matouš říká, že se tehdy splnilo to, co bylo řečeno ústy proroka. A i zde nejde pouze o splnění nějaké předpovědi. Ono ostatně naplnění takové předpovědi docela pokulhává, a to docela dost. Nářek je slyšet z Ráma, nikoli z Betléma. Betlém leží na území, jenž připadlo kmenu Juda. Ráchel však není pramáti Judy. Když se podíváme do Jeremiášova proroctví, Ráchel v něm zcela jistě oplakává své syny, tedy Efraimce. Ovšem kontext celé 31. kapitoly Jeremiáše, jejíž součástí je i výrok o Ráchelině pláči vyznívá paradoxně pozitivně. Hospodin totiž Ráchel utěšuje, že už plakat nemusí, poněvadž její synové se vrátí. Matouš starozákonním výrokiem odkazuje na skutečnost, že dnes zažívaná bolest se později obrátí v radost.

Další sen (kolikátý už?)

Důvod k radosti, nebo spíš k optimizmu, má čtenář v dalších řádcích evangelia. Herodes zemřel a opět je tu Hospodinův anděl, který vstupuje Josefovi do snu a říká: *„Vstaň, vezmi dítě i jeho matku a jdi do země izraelské, neboť již zemřeli ti, kteří ukládali dítěti o život.“*

Židovský posluchač by mohl postřehnout Matoušovu narážku na starozákonního Josefa, který vykládal sny. Zcela zřejmou narážkou na Mojžíšův příběh jsou andělova slova „neboť již zemřeli ti, kteří ti ukládali o život“, jde totiž o doslovný citát z Exodu.

Dalším náznakem může být i jakási ironie Božích mlýnů, kdy ti, kteří ukládali o život, sami zemřeli, aniž by dosáhli svého cíle.

Po Herodově smrti byla jeho říše rozdělena mezi jeho tři syny. Nejdůležitější část – Judsko, Samaří a Idumeu – spravoval Herodes Archelaos. Archelaos byl stejně krutý jako jeho otec, ale na rozdíl od Heroda Velikého byl také neschopný a po dvou letech Římané Archelaa sesadili a Judeu spravovali sami pomocí prokurátorů.

Galileu a Pereu zdědil Archelaův bratr Herodes Antipas, který byl ambiciózní a měl záľusk i na Archelaův podíl, ale neuspěl. Nicméně Herodes Antipas je oním Herodem, který je zmiňován v evangeliích později.

Josef tedy odchází z Egypta do Izraele. V textu můžeme číst: *„Když však uslyšel, že Archelaos kraluje v Judsku po svém otci Herodovi, bál se tam jít; ale na pokyn ve snu se obrátil do končin galilejských...“*

Nejprve byl Josef ve snu vyzván, aby pojal Marii za manželku, že je vše v pořádku. Josef Marii tedy přijal za manželku. Pak Josef reaguje na pokyn ve snu, aby odešel do Egypta a pak, aby se z Egypta vrátil. Josef se nikdy na nic neptá, vstane a jde. Žádné reptání. Možná to má Josef prostě v krvi. Pohlédneme-li na Josefův rodokmen, zjistíme, že jistým znakem je neusedlost a nestandardnost v jeho rodu. A do této rodové tradice Josef adoptuje i Ježíše, který tuto tradici jen podtrhne.

Ovšem Josefův návrat z Egypta je dokladem toho, že Josef není jen loutka, která poslouchá sny, ale že o svých činech odpovědně přemýšlí. Byl sice vyzván k návratu, ale do Judska se vracet nechce. Až sen mu následně potvrdí, že se má ubírat do Galileje. Vzhledem k tomu, že Herodes Antipas nebyl takový krutovládce jako jeho otec nebo bratr, byla Galilea relativně bezpečným místem i pro Ježíše. Josef se tedy stěhuje do Nazareta. Podle Matouše aby se opět splnilo to, co bylo řečeno ústy proroků – bude nazván Nazaretský.

Nazaretský, nebo nazorejský?

Zde se Matoušovo evangelium s Lukášovým rozchází. Lukáš totiž předpokládá, že Nazaret byl domovem Josefa a Marie a že do Betléma přišli jen kvůli daňovému soupisu. Naproti tomu Matouš předpokládá, že Nazaret je náhradním místem a že rodina pochází z Betléma.

Otázkou zůstává, které starozákonné zaslíbení má Matouš na mysli, protože doslovný citát *„bude nazván nazaretský“* ve starém zákoně nenajdeme. To ovšem ví i sám Matouš a také nepíše obvyklou formulaci: *„tak se stalo, co bylo řečeno ústy proroka...“*, ale zobecňuje tuto skutečnost do úst proroků.

Některé překlady místo slova Nazaretský používají slovo Nazorejský, které odkazuje k tzv. nazírům, tedy k lidem, kteří jsou od narození zasvěceni Bohu. Avšak nazorejci byli spojováni s určitou askezí – nesměli se dotknout např. vína, něčeho nečistého, Samson si nesměl nechat ostříhat vlasy... Ježíš naproti tomu vesele (tedy ne vesele, ale přicházel s nimi často do kontaktu) sahal na malomocné, nemocné, slepé, různě postižené... V Mt 11, 19 je Ježíš dokonce nazván milovníkem hodů a pitek.

Ovšem je možné, že slovo nazorejský zde není vztaženo k askezi, nýbrž je chápáno obecně jako zasvěcený. Septuaginta totiž v různých svých překladech používá výraz nazorejský Boží synonymně k výrazu svatý Boží. Svatým Božím Ježíš bezpochyby byl, protože ho tak označovali i samotní démoni, které vyháněl.

A je zde ještě jeden text, který by mohl vnést trochu světla. V Iz 11,1 se mluví o výhonku z pařezu Jišaj. Jišaj byl Davidův otec. Tedy Izajáš mluví o někom kdo vzejde ze zdecimovaného davidovského rodu, aniž to bude někdo čekat. Slovo „výhonek“ zní v hebrejštině necer. V aramejštině jako ncra. Vezmeme-li v úvahu, že Matouš mohl mít čtenáře hebrejské i aramejské, dává narážka na výhonek z pařezu u Izajáše smysl. Někdo sice udělal z davidovského rodokmene pařez (prostě někdo udělal v Betlémě – ve městě Davidově – paseku), ale právě jen ten jeden výhonek (ncra) zůstal navzdory všemu naživu a uchytil se v místě zvaném Nazara, Nazaret (tedy dalo by se říct Výhonkov).

Vánoční svátky jsou za námi, s příběhem Ježíšova narození se setkáme asi až za rok. V našich představách, vlastně už od dětství, jsme si vysnili romantiku vyřezávaných betlémů. Když se začteme do Matoušova evangelia, je romantika tatam a jsme postaveni do kruté reality života starozákonního i toho našeho. Vánoce nevánoce, umírají lidé, mezi nimi i děti, pláč se ozývá nejen v Ráma, ale po celém světě.

Matouš svými narážkami v textu však své posluchače povzbuzuje – starozákonní Josef zachránil kmen Izrael, Mojžíš tento kmen z Egypta vyvedl, synové Ráchel se nakonec vrátili z Asyrského zajetí, takže plakat už nemusí.

Josefův útěk do Egypta jakoby předjímal, co se bude dít v Ježíšově životě – věčně na cestách, chození z místa na místo, stále v ohrožení života... Avšak Ježíš (stejně jako Josef) nereptá, vstává a jde. Jde až na krev, na kříž.

Vzešel výhonek z pařezu Jišaj, který vyrostl a nyní je z něj vinný kmen. Díky tomuto výhonku máme naději, že smrti již nebude, ani žalu, ani nářku, ani bolesti už nebude – neboť co bylo, pominulo. Amen.